

ALEŠ SEKOT

Sokol versus olympismus

Sokolství je významný, typicky český fenomén, který se podstatným způsobem zapsal do historie českého a slovenského národa a v jistém smyslu předznamenal a poznamenal jeho duchovní vývoj. Je spojen s vrcholící dobou obrozeneckou, s emancipací české kultury a celého českého živlu, s bojem o samostatnost státu. Toto občansky nesmírně stimuluující snažení spojovalo činnost tělocvičnou, výchovnou i obecně kulturní.

Paže – tuž – vlasti služ! Zdraví – síla – krása. V lásce a svornosti budujeme dále! Braň pravdu! Jen letmý pohled na tato jakkoli dobově zabarvená, ale trvale hodnotově cílící hesla patří nepochybně k ideové výbavě české nejstarší tělovýchovné organizaci *Sokol*. Zejména díky ní je česká tělovýchova známá ve světě jedinečností masových vystoupení. Právě v tomto ohledu byla využita zásada, že *tělesná cvičení* svým pohybovým charakterem jsou činností člověku bytostně nejbližší. Tím spíše, že jsou srozumitelná, aktuálně aplikovatelná a modifikovatelná a navíc silně emotivní. Známý původce a zakladatel Sokola *Miroslav Tyrš* byl i autorem vlastní tělocvičné soustavy s původním, dobově dokonalým, českým názvoslovím. Tyrš správně pochopil, že se národ může vyvíjet k nejvyšší svobodě a vzdělanosti, „jestliže všichni jeho příslušníci dovedou dobře pečovat o zdraví tělesné, jestliže svá nitra naplní bohatstvím ducha a založí své vzájemné vztahy i vztah k ostatním národům na mravnosti“.

Z masově tělovýchovného hlediska spočívá význam Sokola od jeho založení r. 1862 především v jeho *Všesokolských sletech*, které přiváděly k aktivní pohybové a tělovýchovné aktivitě široké masy lidí a položily tak základy tradice hromadných tělovýchovných vystoupení. Zde je však třeba připomenout i *vztah* prvních představitelů Sokola *ke sportu*, ze kterého se odvíjel i postoj k myšlence olympismu a účasti na olympijských hrách. Fenomén sportu jako soutěživé aktivity byl totiž pojmán jako neslučitelný s ideovým posláním tělovýchovy. *František Kožíšek* tak v roce 1882 v časopise *Sokol* dnes nikoli pouze formálně archaickým jazykem napsal: „Sport jde pouze za tím, aby jeden nad druhým vynikl, aby vítěz i na úkor zdraví shrábl uzavřenou sázku.“ Jako nekompromisní propagátor tělocvičného hnutí dále kritizuje i sportovní kluby: „Těchto členové se cvičí, pouze paže neb pouze nohy, aby ukojili sobeckou ctižádost, získali sázku nebo lesklou dekoraci, naopak členové Sokola cvičí se všestranně, jde jim ve smyslu antickém o všestranný souměrný vývoj těla a podněty jejich jsou zdraví a síla, skutečnost pro život občanský, pro službu vlasti.“ Záporný vztah Sokola ke sportu (chápanému jako synonymum komerčně zaměřené touhy po vítězství) se projevil i negativním postojem k účasti na olympijských hrách. Dobový duch a posláním sokolství je charakterizováno dokon-

ce i upřednostňováním výletů před organizovanými útvary turistiky. Již z tohoto zorného úhlu si lze představit, jaký postoj by takováto názorová fronta zaujímala k dnešním formám profesionálního, komerčně-mediálně využívaného elitního sportu. Jedno je však jisté: pro tehdejší chápání pohybových aktivit by dnešní pojetí sportu zůstalo – pochopitelně z řady důvodů – zřejmě za horizontem běžné představitosti.

Sokol reprezentoval dobově výrazně demokratický systém založený na respektování *univerzálních hodnot* tělesných cvičení s důrazem na kultivovanost jedince, etiku, estetiku, zdraví a fyzickou zdatnost. Přitom hlavním cílem Sokola byla snaha o sjednocení a zvýšení úrovně českého národa včetně jeho branné připravenosti, vlastenectví a dobového „všeslovanství“. Prostředkem k tomu byla tělesná cvičení spojená se vzdělávací a uměleckou činností i občanskou angažovaností. Tyrš akcentoval práci pro národ, horoval pro pokrok, slovanskou vzájemnost a demokracii. Čerpal při tom z antického ideálu *kalokagathie*, souladu krásy a dobra. V ní dochází ke vzájemnému souznění výsledků výchovy tělesné, pěstující krásné tělo (*kalos*), a výchovy dobrého ducha (*agathos*), jehož principem je ctnost, spravedlnost a udatnost. Tento princip je vyjádřením harmonie mezi „vnitřním“ a „vnějším“, což považuje řecká pedagogika i estetika za podmínku krásy směřující k řádu, harmonii, vyrovnanosti a ušlechtilé umírněnosti. V duchu takovýchto představ pak byla koncipována i sokolská tělocvičná soustava. Přitom prvek *závodivosti, soutěživosti* pokládá za významný stimulator lidské činnosti a předpoklad pokroku, za projev snahy vyrovnat se lepším a případně je překonat. V souladu s antickým myšlením však odsuzuje soutěživost spojenou s rivalitou a nesnášlivostí. Navíc je odmítána jednostrannost, tedy zásada, ze které vyrůstal sokolský odpor ke sportovní specializaci a honbě za výkony.

Ideová báze sokolství svými demokratickými akcenty byla neslučitelná s totalitní komunistickou ideologií, proto také došlo na přelomu čtyřicátých a padesátých let k postupné likvidaci Sokola. Jeho organizační obnova v devadesátých letech znamenala i oživení důrazů na vlastní národní tradice a hodnoty. To však v kontextu sílícího vlivu globalizace a jejích internacionalizovaných hodnot pro samotný Sokol znamená i nutnost čelit problémům nedostatečné přitažlivosti jeho na všestrannost tělovýchovných aktivit v obecném společenském klimatu zaměřeném spíše na specializaci, výkon a vítězství.

Nedávný empirický výzkum tak upozornil na obecně pocítované klady a zápory Sokola. Pozitivně je hodnocen jeho důraz na zdravý způsob života, pěstování pocitu sounáležitosti a rozvíjení harmonické osobnosti, zavádění masového sportu a finanční dostupnost pro všechny. K záporům je naopak přičítáno časté zpolitizování jeho ideálů, idealizace minulosti, nedostatečná schopnost vlastní propagace, nedostatek cvičitelů a generační neshody.

Vztah sokolství k olympismu je hodnotově odvíjen od Tyršova spisu „Hod olympický“, který se zamýšlí nad významem tělesných cvičení a je-

jich individuálního a společenského uplatnění. Přitom srovnat „olympismus“ a „sokolství“ umožňuje nejlépe komparace ideových důrazů Tyrše a Coubertina. Tyršem chápaný olympismus byl dán vysloveně do služeb národních, Coubertine naopak spojil olympismus s výchovou k mezinárodní sounáležitosti.

Tyrš svoji fascinací antickým Řeckem a řeckým ideálem člověka chápal olympijské hry jako největší svátek v oslavě lidství v historii. Z Platona čerpá ideu, že stát je silný a bezpečný, když jsou silní a bezpeční všichni jeho příslušníci: Zdravý, silný a vzdělaný národ je podmínkou silného a úspěšného státu. Odtud plyne i důraz na všestrannou tělesnou zdatnost a zdrženlivý postoj k výkonnostnímu sportu. Sokolství silně oslovovala idea olympismu, nehorovali však pro olympijské hry jako přehlídku vrcholných individuálních výkonů. Činnost Sokola nebyla zaměřena na výkon a vítězství, nýbrž na dokonalost člověka ve smyslu kalokagathie. Fascinace starořeckými olympijskými hrami byla u Tyrše spojena s fascinací krajinou, ve které byly pořádány. Tyršovo sokolství, předznamenávající další myšlenkový vývoj Sokola, je sociálně a kulturně orientováno dovnitř konkrétní společnosti, bez pozdějších coubertinovských mezinárodních důrazů. Přitom pozdější vývoj Sokola konvenoval s Coubertinovou zásadou, že olympismus není nějaký formální systém, nýbrž stav mysli, určité pojetí života, jedinečná životní filozofie, vyváženost tělesné zdatnosti, vůle a ducha.

Značný rozdíl mezi záměrem Tyršovým a Coubertinovým je zřejmý i v konkrétní zaměřenosti na populaci, kterou chtěli svými hodnotovými důrazy oslovit. Tyrš se od počátku zaměřoval v souladu s principem všestrannosti a masovosti na celou populaci, zatímco Coubertine v rozporu s jeho demokratickým duchem viděl v olympismu platformu elitářských výsad rytířskosti aristokracie a anglického gentlemanství. Hlavním cílem Coubertinova snažení byla obnova olympijských her s deklarovanou nabídkou rovnosti amatérských šancí pro všechny. Ta však vyhovovala spíše aristokratům, majícím dostatek finančních prostředků spojených s přípravou a účastí na olympijských hrách. V tomto ohledu lze konstatovat naprostou odlišnost od sokolství, ve kterém jakýkoliv aristokratismus či elitářství nebylo rozhodně programem. Stěžejním hodnotovým důrazem sokolství bylo respektování *fair play* jako obecné zásady chování a mezilidských vztahů. Obecně můžeme shrnout, že zatímco Tyrš věnoval svůj myšlenkový a organizační potenciál účelově určité konkrétní společnosti, je Coubertinův významný přínos – obnovit olympijské hry v mezinárodním měřítku – základem myšlenky moderního olympismu. Vedle zaměřenosti na olympijské hry tu stojí sokolská idea olympismu jako každodenního procesu. Odtud plyne i různost důrazů v oblasti *výchovy*. U Coubertina byla výchova chápána jako reflexe sportovní činnosti zaměřené na účast na olympijských hrách. Naproti tomu Tyrš budoval jasný výchovný systém postavený na pochopení tělesné kultury v nejširším slova smyslu,

tedy činnosti tělocvičné, vzdělávací a kulturní. Hodnotově však tyto důrazy mají univerzální charakter.

Olympismus je obecně vzato vymezován jako životní filozofie, jejíž myšlenky jsou vštěpovány zejména mládeži a zpravidla jsou redukovány na zásady fair play. Sokolství tyto zásady orientuje na národní populaci prostřednictvím systematického výchovného systému. Olympismus pracuje s pojmem *sport* a vzhledem k významu a smyslu olympijských her zdůrazňuje – na rozdíl od sokolství – výkon. Naproti tomu sokolství pracuje s pojmem tělesná cvičení, „tělocvik“, jako s významným prvkem kultury cílící k výchově všestranně rozvinutého člověka. Zde je třeba připomenout, že právě sokolství zdůrazňuje nikoli jednorázovou důležitost soutěživých olympijských her, nýbrž olympismus jako mírovou ideu spojení tělesné zdatnosti, vůle a ducha. Přitom Sokol není v opozici vůči sportu, ale s obavou se dívá na některé jeho negativní jevy související s vrcholovým elitním profesionalismem zaměřeným jednostranně a účelově na výkon, vítězství a odměnu. Navíc připomínáme, že *český sport* nevznikal pouze pod vlivem cizích vzorů, ale především pod vlivem teoretické i praktické činnosti sokolských činovníků a při využití existujících systémů evropských, zejména systému německého „nářadového tělocviku“. Ten byl doplněn nejen o to, co bylo převzato z antiky – běhy, skoky, hod diskem, hod oštěpem, později vrh koulí, zápas a box – ale i o moderní šerm, vzpírání, cyklistiku a později i bruslení, plavání, jezdeckví, veslování, střelbu a míčové hry – zejména českou házenou. Sokol v proudu času přitom nevycházel z odsuzování soutěživosti jako takové, ale spíše z kritiky účelové jednostrannosti a zaměřenosti na vítězství. Tento specifický poměr ke sportu byl pak důvodem poměrně vlažného či rezervovaného postoje k olympijským hrám. Předmětem nesouladu hodnotové základny sokolství a olympismu pak nebyly samotné olympijské myšlenky, nýbrž obsah a zaměření olympijských her. V ohnisku kritiky tak byla rostoucí sportovní specializace, jednostranná sportovní zátěžovost, zaměřenost na porážku soupeře. Tato hodnotová platforma pak postupně vedla k odčerpávání cvičenců z řad Sokola do nově vznikajících sportovních klubů. Již tím se Sokol programově vzdaloval sílící touze sportovců o účast na olympijských hrách.

Ve vývoji sokolství a olympismu tedy docházelo ke kulturně odlišným hodnotovým důrazům, které dnes nazrály do polohy diskusí nad smyslem a posláním vrcholového mediálně přitažlivého elitního sportu ztělesňované především olympijskými hrami na jedné straně a hnutím za vyšší masovost sportu ve smyslu zásady „sport pro všechny“ na druhé straně. Jde o téma, které je stále aktualizováno dynamikou vývoje společnosti založené na výkonu, a tedy v širším kontextu se týká i budoucího vývoje vztahů rekreačního a výkonnostního sportu. Nelze však přehlédnout, že jde o komplex témat silně vzdálených hodnotovému světu zakladatelů sokolského hnutí.